

Andrzej Michalski

K O R E L A C J A P R Z E D M I O T Ó W
Z ZAKRESU TEORII MUZYKI W WYKSZEJ SZKOLE PEDAGOGICZNEJ

Część I. INSTRUMENTOZNAWSTWO A INSTRUMENTACJA

"Instrumentowanie - to rozdzielanie składników utworu muzycznego pomiędzy poszczególne głosy zespołu instrumentalnego.

U podstaw tego działania leży realizacja określonej koncepcji brzmieniowej utworu, uformowanej twórczą pracą wyobraźni.

Obydwa te czynniki: a k t t w ó r c z y, oraz ś r o d k i, którymi on się konkretyzuje, są ze sobą nierozdzielnie zespolone, gdyż podstawą tworzenia się koncepcji instrumentacyjnej jest p o c z u c i e brzmienia instrumentów, osiągalne jedynie drogą bezpośrednich spostrzeżeń słuchowych, a warunkiem właściwej realizacji - posiadanie określonej koncepcji brzmieniowej. Sztuka instrumentowania tkwi więc głęboko w swej bazie, którą stanowią instrumenty muzyczne i wraz z nią się rozwija".^{1/}

"Pierwszym celem kształcenia w ramach przedmiotu "INSTRUMENTOZNAWSTWO Z PROPEDEUTYKA INSTRUMENTOWANIA NA ZESPOŁY SZKOLNE" jest zdobycie odpowiedniego zasobu wiedzy z zakresu instrumentoznawstwa, które umożliwia następnie studentowi poznanie podstaw instrumentacji na zespoły szkolne i amatorskie /co jest drugim i ostatecznym celem kształcenia w ramach tego przedmiotu/"^{2/}

Pierwszy cytat wyraźnie określa czynniki stojące u podstaw instrumentacji, drugi zaś wyznacza cel kształcenia studentów w zakresie instrumentacji oraz instrumentoznawstwa.

Pozornie w obu cytatach nie ma nic sprzecznego. Spróbujmy jednak przeanalizować obydwie zagadnienia w odniesieniu do trudności i przeszkód z jakimi borykają się studenci w zetknięciu z wyżej wymienionymi przedmiotami.

Trzeba zapewne zacząć od tego, że uczniowie zdający do Wyższej Szkoły Pedagogicznej na wydział Wychowania Muzycznego przedstawiają różny poziom przygotowania tak z teorii jak i praktyki muzycznej. Są to osoby uzdolnione, ale z całym szeregiem zaniedbań w dziedzinie muzycznej. Narzucony program studiów nie ustala lub przynajmniej nie wyjaśnia nauczycielom akademickim całego szeregu wątpliwości co do metod prowadzenia wykładów jak i zakresu obowiązującego materiału. Nie uwzględnia różnic w przygotowaniu do podjęcia studiów na wydziale wychowania muzycznego.

W wielu przypadkach niefortunny jest ilościowy przydział godzin dla poszczególnych zajęć. Występuje tutaj brak korelacji poszczególnych przedmiotów teoretycznych przygotowujących do podjęcia nowych zagadnień. Na semestrze piątym do nowych zagadnień zaliczyć można instrumentację. Jest to przedmiot do którego potrzebny jest /tutaj sięgnę po urywek z pierwszego cytatu/... "akt twórczy" ... "środki" oraz ... "poczucie brzmienia instrumentów" Te, formalnie rzecz biorąc słuszne określenia wydają się być utopijne w odniesieniu do możliwości studentów i programu nauczania. Nasuwa się pytanie: jak wyrobić u studenta "akt twórczy" skoro dwuletnia, intensywna nauka w wyższej szkole nie jest w stanie dać potrzebnego doświadczenia, praktyki czy w ostateczności fantazji muzycznej? Czy można mówić o wypracowaniu u słuchaczy "poczucia brzmienia instrumentów" jeśli ich kontakty z przybytkami sztuki są sporadyczne /Filharmonia/, a praktyka muzyczna na jednym lub dwu instrumentach ma ii tylko charakter poznawczy?

Z kolei jak rozumieć "środki", wiedząc o tym, że na poznanie podstawowych spraw, to znaczy instrumentów, program przeznaczają w czwartym semestrze szesnaście godzin?

Wydaje się, można znaleźć właściwe rozwiązanie dla tych wszystkich zagadnień. Istnieje potrzeba, a nawet konieczność, powtórnego prześledzenia i zmiany dotychczasowych koncepcji dydaktyczno-metodycznych w odniesieniu do realiów i konkretnych potrzeb przy kształceniu studentów na tym bądź co bądź specyficznym kierunku studiów. Zatem słusznym oraz istotnym będzie poddanie analizie Tymczasowego Programu Nauczania "Instrumentoznawstwo z propedeutyką instrumentacji" - Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego.

W treściach programowych czytamy, że w semestrze IV przeznaczona się 16 godzin na wykłady zbiorowe. W tych szesnastu godzinach studenci mają obowiązek poznać:

- "1 Podział instrumentów na zasadnicze grupy.
- 2 Elementarne wiadomości z zakresu budowy głównych typów instrumentów, techniki powstania dźwięku - z uwzględnieniem podstaw akustycznych takich jak np.: szereg dźwięków naturalnych w odniesieniu do instrumentów dętych blaszanych itp.
- 3 Skale, rejestry brzmieniowe, właściwości techniczne i kolorystyczne poszczególnych instrumentów wchodzących w skład orkiestry symfonicznej /w zarysie, tylko najistotniejsze wiadomości/.
- 4 Szczególne zainteresowanie się instrumentami używanymi w ruchu amatorskim, takimi jak:
 - mandolina
 - mandola
 - banje tenor
 - gitara klasyczna
 - gitara elektryczna
 - gitara basowa
 - flet prosty /sopranowy, altowy, tenorowy, ewentualnie basowy/
 - melodyka

- akordeon
- saksofon /alt, tenor, baryton/,
- instrumenty orkiestry dętej /kornet, alt, tenor, baryton, bas/
- perkusja /jazzowa, symfoniczna, orkiestry dętej/
- perkusja wchodząca w skład dziecięcej orkiestry perkusyjnej instrumentarium Orffa.

5 Zwięźle scharakteryzowanie roli poszczególnych instrumentów w orkiestrze oraz wskazanie najbardziej typowych przykładów ich użycia i zastosowania^{3/}.

Wydaje się, że ilość godzin przeznaczona na poznanie tego materiału jest znacznie zaniżona. Widzimy również brak konsekwencji. Używa się np. słów - "zarys", "elementarnych wiadomości" - przy czym wymieniony jest bardzo szeroki wachlarz zagadnień /ogromna ilość instrumentów oraz duża wiedza teoretyczna/. Wyostrzamy również w treściach programowych chęć do "prześlizgiwania" się po tematach co prowadzi do groźnego zjawiska, a mianowicie dyletantyzmu.

Wydaje się również, iż niezwrócono uwagi na indywidualne możliwości studenta. Zakres nabytych wiadomości wśród uczących się jest bardzo zróżnicowany, tak samo jak i zdolności percepcyjne. Dlatego program ten należało by tak spracyzować i skonstruować, aby dał realne szanse samokształcenia oraz indywidualnego podejścia. Zauważymy tutaj, że jest to nieosiągalne przy założeniu prowadzenia zbiorowych wykładów /proponowanych przez program/

Program nauczania przewiduje w semestrze V 16 godzin ćwiczeń w grupach 3-osobowych poruszając problemy instrumentacji na zespoły szkolne:

1 Podstawowe problemy przeniesienia faktury fortepianowej na zespół instrumentalny /orkiestrę/:

a/ wydzielenie trzech zasadniczych planów utworu /melodia, akordy, bas/,

- b/ zdwojenie oktavowe melodii, dopisanie drugiego głosu do melodii głównej
 - c/ uzupełnienia składników akordowych, wprowadzenie figuracji do planu akordowego, stosowanie tzw. "pedału orkiestrowego" /dźwięki wspólne zatrzymane, dźwięki i akordy trzymane w średnicy/, dopisanie kontromelodii, dopełniającej melodię główną w sensie melodycznym i rytmicznym oraz uzupełniającej plan harmoniczny utworu.
 - d/ wzmocnienie basu oktawą dolną, zatrzymanie dźwięków basowych jako realizacja pedału fortepianowego w orkiestrze.
 - e/ zastąpienie pewnych efektów pianistycznych /pasaże, tremolo itp/ odpowiednikami zgodnymi z techniką innych instrumentów orkiestrowych.
- 2 Zasady pisowni partytury i głosów orkiestrowych z uwzględnieniem przyjętych znaków i skrótów muzycznych.
 - 3 Zapoznanie studentów /z uwagi na ich przyszłą pracę/ z podstawami techniki gry /chwyty, krycia/ na instrumentach spotykanych w zespołach amatorskich /np. gitara, flety proste, akordeon/.
 - 4 Pisemne ćwiczenia z instrumentacji na wybrane typy zespołów szkolnych i amatorskich :
 - a/ dziecięca orkiestra perkusyjna
 - b/ instrumentarium Orffa
 - c/ kwartet mandolinowy /mandolina I i II, mandola, gitara/
 - d/ zespół gitarowy typu młodzieżowego /gitara melodyczna, gitara rytmiczna, gitara basowa, perkusja/
 - e/ zespół akordeonowy /4 akordeony/
 - f/ orkiestra mandolinowa rozszerzona /mandolina I, II i III, mandola I i II, gitara, bas, klarnet, akordeon, perkusja⁴/.

Z pobieżnej ilustracji dostrzec możemy przeładowanie materiału oraz małą ilość godzin na praktyczną realizację programu. Spotkać można również wiele elementów z dziedziny kontrapunktu czy aranżacji.

Prowadzi to do mylnych skojarzeń a przede wszystkim stawia studenta w bardzo trudnej sytuacji. Oto nieprzygotowany uprzednio przez inne przedmioty student staje przed problemem ... "z figuralności do planu akordowego" ... "dopisanie kontrmelodii" ... /?/ itp.

Program ten wydaje się być niemożliwy do zrealizowania ponieważ brakuje tu logicznych i wypływających z siebie następstw tematycznych a ogromna liczba szczegółowych opracowań zamazuje istotne cechy oraz założenia instrumentacji. Pamiętać również należy, że program nauczania staje się fikcją w wypadku przejścia WSN na WSP wypuszczając ze swoich murów ludzi z tytułami naukowymi.

Nierozzerwalnym elementem sprzyjającym prowadzeniu cyklu nauczania jest opracowanie odpowiedniego podręcznika. Tematyka nowego podręcznika powinna podejmować tylko te zagadnienia, które się sprawdzają w praktyce pedagogicznej i konkretyzują w sobie realia przyszłej pracy studentów. Byłaby to jednocześnie odpowiedź na aktualne zapotrzebowanie charakterystycznego profilu Wydziału Wycgowania Muzycznego w Wyższej Szkole Pedagogicznej.

Z całej gamy literatury podanej przez program^{5/}, trudno znaleźć podręcznik, który odpowiadałby wymogom studiów w Wyższej Szkole Pedagogicznej /szczegółowa analiza^{6/} oraz niekomunikatywność utrudniają pracę samokształceniową/.

Duże zastrzeżenia można by snuć również do założeń mato-
dycznych dotychczasowego programu. Zakłada on mianowicie cykl szkoleniowy składający się, generalnie rzecz biorąc, z dwóch części: teoretycznej /IV semestr/ i praktycznej /V i VI semestr/. W rzeczywistości jednak bardzo ogólnikowe podjęcia uzyskane na instrumentoznawstwie /część teoretyczna IV semestr/ nie dają żadnych podstaw do przeprowadzenia konkretnych /praktycznych/ ćwiczeń z instrumentacji/ obciążonych dodatkowo szeregiem wiadomości teoretycznych - część praktyczna V i VI semestr/

W związku z całym szeregiem wątpliwości nasuwają się następujące propozycje:

I. Rozszerzenie nauki o III semestr.

Stwarza się zatem możliwość lepszego rozłożenia materiału oraz warunki do utrwalenia nabytych wiadomości z gruntowną wiedzą o przedmiocie.

II. Ścisłe powiązanie instrumentoznawstwa z instrumentacją.

W tym wypadku jedna godzina poświęcona byłaby na wykład teoretyczny, druga zaś już na praktyczną część - instrumentowanie.

Zniesienie dwucyklowego podziału na teorię i praktykę przyczyniło by się do podniesienia fachowości i ukonkretnienia tematu.

Forma realizacji przedstawiałaby się następująco.

Semestr	TEMATY WYKŁADÓW /wykłady zbiorowe/	TEMATY ĆWICZEŃ /grupy 3 osobowe/	DYSPONENDA	Ilość godzin
			Sprawdzenie niektórych zainstrumentowanych utworów z zespołem muzycznym. / W ramach godzin przeznaczonych na ćwiczenia z instrumentacji.	19
IV.	Gitara melodyczna, git.basowa, perkusja, zasady instrumentacji.			3
	Saksofon altowy i tenorowy.	Instrumentowanie na zespoł młodzieżowy.		7
		Instrumentowanie na zespoł młodzieżowy - rozrywkowy /saks. altowy, tenorowy, gitara, bas perkusja/		1
			Sprawdzenie niektórych zainstrumentowanych utworów z zespołem muzycznym.	8 19

Semestr	TEMATY WYKŁADÓW /wykłady zbiorowe/	TEMATY ĆWICZEŃ /Grupy 3-osobowe/	DYSPONENDA	Ilość godzin
III.	Flety proste, akordeon /budowa, możliwości techniczne, zasady instrumentacji/	Instrumentowanie ⁷ /na flety proste, akordeon, flety proste z akord.		3
	Mandoliny oraz instru- mentarium Orffa /bu- dowa, możliwości tech., zasady instrumentacji/	Instrumentowanie na mandoliny, instrumen- tarium Orffa, instr. Orffa z mandolinami.		5
	Partytura, znaki muzyczne.	Instrumentowanie na zespół fletów pros- tych, akordeon, man- dolino i instr.Orffa.		3

SEMESTR	TEMATY WYKŁADÓW /wykłady zbiorowe/	TEMATY ĆWICZEŃ /grupy 3 osobowe/	DYSPONENDA /W ramach godzin przeznaczonych na ćwiczenia z instrumentacji/	Ilość godzin
V.	Kwintet smyczkowy i instrument. dęte /trąbka, klarnet, puzon/			3
	Układ choralny /orkiestra a partie wokalne/	Instrumentowanie na zespół typu "Odeon"		10
		Opracowanie utworów na 3 głosowy chór mieszany z orkiestrą szkolną		1
				<u>5</u>
				19
VI.	Aranżacja /podstawowe zasady/		Patrz str. 9	1
		Adaptacja i aranżowanie utworów na dowolne składy.		9

III. Indywidualny system nauczania.

Wprowadzenie zajęć już od III semestru w zespołach 3-osobowych /oprócz zajęć z całą grupą/ powinno umożliwić wykładowcy zapoznanie się z możliwościami percepcyjnymi małej grupki studentów. Opóźnienie toku nauczania jednej z grup nie spowoduje przestoju dydaktycznego innych, bardziej pracowitych lub bardziej zdolnych grup.

IV. Zinstrumentowane utwory przegrywać na zespołach instrumentalnych.

- a/ Zinstrumentowane utwory wykonać z zespołem muzycznym w ramach zaliczeń podczas sesji.
- b/ Obowiązek zinstrumentowania utworu dyplomowego i zadyrygowania go przed komisją.

Powyższe propozycje miałyby na celu ukonkretnienie i sprecyzowanie oraz właściwe pod względem dydaktyczno-metodycznym skonstruowanie programu nauczania w Wyższej Szkole Pedagogicznej.

Przyszła praca studenta, wiąże się przede wszystkim z prowadzeniem zespołów szkolnych oraz amatorskich zespołów muzycznych, gdzie bez gruntownej wiedzy z zakresu instrumentoznawstwa oraz instrumentacji nie sprawdzi się jako propagator sztuki muzycznej i wychowawca potencjalnych odbiorców literatury muzycznej.

Dlatego zadaniem kadry naukowo-dydaktycznej winno być utworzenie takiego programu nauczania, aby student mógł wyjść z zasobem wiedzy, która sprostaby zapotrzebowaniom społeczeństwa na ten właśnie gatunek kultury masowej jakim jest amatorski zespół muzyczny.

P r z y p i s y

1. Józef Pawłowski - Podstawy Instrumentacji, Kraków 1961r. PWN.
2. Tymczasowy program nauczania "Instrumentoznawstwo z propedeutyką instrumentacji" - Min. Oświaty i Szkolnictwa wyższego w Warszawie 1969r.
3. Tamże str. 1, 2.
4. Tamże str. 2, 3, 4.
5. INSTRUMENTOZNAWSTWO
 - Mieczysław Drobner - Instrumentoznawstwo i akustyka - wyd. PWN Kraków 1965r. /II wyd./
 - Kazimierz Sikorski - Instrumentoznawstwo - wyd. PWM Kraków 1950r. /II wyd./
 - Włodzimierz Kotoński - Instrumenty perkusyjne we współczesnej orkiestrze - wyd. PWM Kraków 1963r.
 - Józef Klukowski - Flety proste wyd. CPARA, Warszawa 1968r.
 - Jerzy Dastych - Michał Pomykajczyk - Akordeon ; budowa - konserwacja - działanie - Wydawnictwo Przemysłu Lekkiego i Spożywczego, Warszawa 1959r.
 - Józef Powroźniak - Gitara od A do Z - wyd. PWM Kraków 1966r.
 - Jerzy Dastych, Stanisław Galas, Józef Powroźniak, Włodzimierz Lech Puchnowski - Akordeon od A do Z - wyd. PWM Kraków 1966r.
 - Józef Pawłowski - Trąbka od A do Z wyd. PWM Kraków 1969r.
 - Jan Gonsak - Orkiestra mandolinowa - wyd. PWM Kraków 1967r.

INSTRUMENTACJA

- Józef Pawłowski - Podstawy instrumentacji /2 tomy/- wyd. PWM Kraków 1961r.
- Jan Gonsak - Orkiestra mandolinowa - wyd. PWM Kraków 1957r.
- Wincenty Janiszewski - Podręcznik dla dętych orkiestr amatorskich, wyd. Gebethner i Wolff, Warszawa 1925r. /trudno dostępne/

- Mikołaj A. Rimski-Korsakow - Zasady instrumentacji /2 tomy/
wyd. PWM Kraków 1953r.
 - Józefa Lenartowska - Alina Nowak-Lenartowska-Dziecięca
orkiestra perkusyjna - wyd. PWM
1966r.
 - Ewaryst Ślępak - Instrumentowanie na różne zespo-
ły amatorskie - Praca magister-
ska PWSM w Warszawie 1966r.
 - Kazimierz Fedyk - Problemy aranżacji w muzyce roz-
rywkowej i jazzowej - Praca ma-
gisterska PWSM w Warszawie 1965r.
 - Stanisław Sawicki - Praktyczny podręcznik opracowania
na chór - Praca magisterska PWSM
w Warszawie 1967r.
 - Aleksander Bryk - Podręcznik dla kierowników ama-
torskich zespołów instrumentalnych
- "Poradnik muzyczny" nr 1-6
1968r.
 - M. Mikołajczyk - Praca z zespołem akordeonowym -
- "Poradnik muzyczny" nr 6 1965r.
 - Stefan Śledziński - Pierwsze próby zinstrumentowania
na orkiestrę dętą - "Poradnik mu-
zyczny" nr 3-5 1948r.
 - J. Zabłocki - O instrumentacji na różne zespo-
ły - "Poradnik muzyczny" nr 2, 11
1964r.- nr 1 1965r.
 - Bez nazwiska autora - Treściwy wykład instrumentacji
na orkiestrę dętą - "Poradnik
muzyczny" nr 1-8 1955r.
6. Dla przykładu można podać omówienie zagadnienia związanego z drga-
niem ciał sprężystych z podręcznika M. Drobnera "Instrumentoznaw-
stwo i akustyka".

I. Drganie ciał sprężystych

1. Sprężystość naturalna i sztuczna,
2. Ruch harmoniczny prosty.
3. Drganie proste.
4. Drganie złożone.
5. Drganie tłumione.

II. Fala dźwiękowa

6. Powstanie fal dźwiękowych.
7. Fala płaska.
8. Prędkość fali dźwiękowej.
9. Odbicie, załamanie i uginanie się fali dźwiękowej.
10. Nakładanie się fal.
11. Rezonans.

III. Dźwięki

12. Wysokość dźwięku.
13. Poziom natężenia dźwięku.
14. Wartość metronomiczna dźwięku.
15. Barwa dźwięku.
16. Cztery rodzaje dźwięków.

Do instrumentowania należałoby brać literaturę muzyczną spotykaną na lekcjach wychowania muzycznego w szkołach podstawowych oraz domach kultury.